

ผลกระทบของระบบผูกขาดทางเศรษฐกิจที่มีต่อสังคมเกษตรกรรม ไทย : สมัยอยุธยาจนถึงสนธิสัญญาเบาริง พ.ศ. 2398

**The Impact of Economic Monopoly towards the Thai Agrarian Society :
Ayutthaya Period to Bowring Treaty 1855**

นันทนา กปิลกาญจน์¹

Nantana Kapilakanchana

ABSTRACT

The purpose of this research is to explore the impact of economic monopoly towards the Thai agrarian society : Ayutthaya Period to Bowring Treaty 1855. It was found that the economic monopoly was monopolized by the Royal Monopoly “ Phrakangsinkla. ” The monopoly had been emerged since Ayutthaya Period. The purchasing of trade during Ayutthaya Period until the early Rattanakosin Period had to contact directly first with Phrakangsinkla. The common people or “ Phrai ” could not be allowed to exchange goods among themselves without getting grant by the government. The Royal Monopoly by Phrakangsinkla had been lifted when Thailand made the Treaty of Friendship and Trade in 1855 with Great Britain and later with other European countries.

Thai social and political system since Ayutthaya Period to the early Rattanakosin Period had been controlled by Sagdina or the Prai System. Prai had no opportunity to make profit in trading with foreign countries. They had to belong to “ Mun Nai ” and rendered their labour services to them.

The government had reformed Prai of Mun Nai to be the royal soldiers in the reign of King Chulalongkorn. His policy was proclaimed in 1881, evolutionary to the Conscription Act in 1905.

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาผลกระทบของระบบผูกขาดทางเศรษฐกิจที่มีต่อสังคมเกษตรกรรมไทย : สมัยอยุธยาจนถึงสนธิสัญญาเบาริง พ.ศ. 2398 จากการศึกษาพบว่าระบบผูกขาดทางเศรษฐกิจเป็นการผูกขาดโดยพระคลังสินค้า เกิดขึ้นตั้งแต่สมัยอยุธยา

การค้าขายกับต่างประเทศในสมัยอยุธยาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นต้องผ่านพระคลังสินค้า ราษฎรหรือไพร่ไม่มีโอกาสติดต่อค้าขายกันโดยตรงนอกจากจะได้รับอนุญาตจากรัฐบาลเสียก่อน เมื่อไทยได้ทำสนธิสัญญาทางไมตรีและการพาณิชย์ในปี พ.ศ. 2398 กับอังกฤษและต่อมากับประเทศต่าง ๆ ในยุโรปแล้ว การค้าของพระคลังสินค้าจึงล้มเลิกไป

¹ ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ระบบสังคมและการเมืองไทยตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้นอยู่ภายใต้ระบบศักดินาหรือระบบไพร่ที่ไม่เปิดโอกาสให้ราษฎรทั่วไปได้มีโอกาสเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ในทางการค้ากับต่างประเทศไพร่ต้องสังกัดและรับใช้มูลนาย รัฐใช้กรรมวิธีแปลงไพร่ของมูลนายมาเป็นทหารหลวงขึ้นอยู่กับรัฐบาลโดยตรงในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนโยบายของพระองค์ได้เริ่มใช้ในปี พ.ศ. 2424 และวิวัฒนาการมาเป็นพระราชบัญญัติเกณฑ์ทหารในปี พ.ศ. 2448

บทนำ

ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

ระบบผูกขาดทางการค้าเกิดขึ้นเมื่อใดยังไม่มี การสรุปลงแน่ชัด แต่ระบบผูกขาดทางเศรษฐกิจของ อยุธยา คือระบบผูกขาดทางการค้า โดยระบบพระคลังสินค้า พระคลังสินค้าเกิดขึ้นตั้งแต่สมัยอยุธยา เริ่มแรก เป็นที่เก็บของส่วยและอากรตั้งแต่สมัยพระเจ้าอู่ทอง เมื่อมีมากเกินความต้องการรัฐบาลก็ส่งไปขายต่างประเทศหาเงินเข้ารัฐ แต่ในสมัยแรก ๆ นั้นยังไม่ปรากฏหลักฐานที่เด่นชัด ในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ได้มีกฎหมายว่าด้วยทำเนียบศักดินา กล่าวถึงตำแหน่งเจ้าพนักงานพระคลังสินค้า แต่ก็ยังไม่กล่าวถึงการผูกขาดแต่อย่างใด มาถึงสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 เริ่มมีการค้ากับโปรตุเกสเป็นครั้งแรก นักประวัติศาสตร์ไทยหลายท่านจึงถือว่า พระคลังสินค้าเกิดขึ้นเด่นชัด ในสมัยนี้ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงพระราชพงศาวดารให้ ความเห็นว่า “เรื่องพระคลังสินค้าเกิดมาแต่การค้าขายกับฝรั่ง คงมาจากเหตุผลที่ว่าไทยตั้งพระคลังสินค้าตามแบบอย่างของฝรั่งประการหนึ่งและฝรั่งนำอาวธมาขายฝ่ายรัฐต้องควบคุมโดยเป็นผู้ซื้อไว้ทั้งหมด ” จะเห็นว่าอิทธิพลของรัฐในการซื้อขายของหลวงนั้น ถ้าเรื่อดูจากต่างประเทศเข้ามา รัฐบาลต้องไปตรวจเลือกซื้อ

ของที่ต้องการก่อนในราคาต่ำ เมื่อเหลือจากที่รัฐบาลไม่ต้องการแล้ว จึงยอมให้จำหน่ายแก่คนทั่วไป ถ้าเป็นอาวธ ยุทธภัณฑ์ เช่น อาวธ กระสุน ดินปืนซึ่งเป็นของต้องใช้ ในทางราชการ เมื่อมีเข้ามารัฐบาลก็บังคับซื้อจากพ่อค้าในราคาต่ำ ดังนั้นการค้าขายในสมัยอยุธยาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ต้องผ่านพระคลังสินค้า พ่อค้า ประชาชนไม่มีโอกาสติดต่อค้าขายกับชาวต่างประเทศโดยตรง นอกจากจะได้รับอนุญาตจากรัฐบาลเสียก่อนเป็นกรณี ๆ ไป

ผลของระบบผูกขาดทางเศรษฐกิจ ทำให้ชาดชนชั้นพ่อค้าหรือชนชั้นกลางที่เป็นคนไทย แรกกลับเป็น การเปิดโอกาสให้เกิดพ่อค้าคนกลางชาวจีน ระบบ ศักดินาทำให้ประชาชนติดอยู่กับที่ รัฐจะเข้ามาดำเนินการแต่ผู้เดียวกับเป็นการตัดการแข่งขัน เศรษฐกิจอยุธยา ปรารถนาจากการแข่งขัน ราษฎรก็ไม่คิดจะพัฒนาผลผลิตให้ เพิ่มขึ้น การส่งเสริมการเพาะปลูกโดยการขยายเพิ่มผลผลิตนั้นรัฐคิดว่าไม่จำเป็น ในเมื่อความเป็นอยู่ด้าน อาหารการกินไม่เดือดร้อน การส่งคนออกไปแนะนำวิธีทำนาให้ได้ผลไม่มีเพราะวิทยากรไม่ได้ก้าวหน้า รัฐมีความรู้เกี่ยวกับเพาะปลูกน้อยกว่าราษฎรเสียอีก รัฐจะเป็นผู้ออกกฎหมายป้องกันความเสียหายของผลผลิต เช่น วัว ควาย หรือคนทำความเสียหายให้แก่ต้นข้าว แล้วส่งคนของหลวงไปเก็บภาษีค่านา ชีวิตในสังคม อยุธยาจนถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ถ้าจะพิจารณาให้ดี จะเห็นราษฎรพบแต่สภาพการผูกขาด ทั้งเรื่องการเมือง การปกครอง เรื่องสังคมระบบไพร่และเรื่องเศรษฐกิจ โดยฝ่ายปกครองก็พยายามจะรักษาอำนาจและผลประโยชน์ทางการเมืองเอาไว้ไม่ให้สูญเสียไป ชนชั้นปกครองฉวยโอกาสพยายามดิ้นรนหาทางได้ตำแหน่งยศ ตลอดจนใช้ตำแหน่งหรือยศบรรดาศักดิ์ ทำการ แสวงหาประโยชน์ใส่ตน อันจะนำไปสู่การฉ้อราษฎ์ บังหลวงในที่สุด ราษฎรสามัญชนก็ขาดความกระตือรือร้น เพราะชีวิตถูกควบคุมโดยมูลนายก่อให้เกิดความ

รู้สึกในการพึ่งมุลนามมากกว่าจะพึ่งตนเอง ระยะเวลา 417 ปีของสมัยอยุธยายาวนานพอจะสร้างระบบหรือแบบแผนในวิถีทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมให้แก่ประวัติศาสตร์ไทยอยู่มาก แม้อยุธยาจะสลายลงใน พ.ศ. 2310 แต่รูปแบบการปกครองสังคม เศรษฐกิจของอยุธยา ยังคงสืบมาจนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ประวัติศาสตร์ไทยจึงเริ่มก้าวออกจากความเป็นสยามเก่าแก่สู่ยุคสยามใหม่

งานวิจัยชิ้นนี้มุ่งหมายจะให้เห็นผลกระทบของการผูกขาดทางการค้าอย่างเด่นชัดของรัฐบาลที่มีต่อสังคมเกษตรกรรมไทย ตั้งแต่อยุธยาจนถึงสนธิสัญญาเบาริง พ.ศ. 2398

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษา

1. เพื่อศึกษาถึงระบบศักดินาที่มีต่อสังคมเกษตรกรรมไทย
2. เพื่อศึกษาถึงระบบผูกขาดทางการค้าโดยระบบพระคลังสินค้าที่มีต่อสังคมเกษตรกรรมไทย
3. เพื่อศึกษาถึงระบบผูกขาดทางเศรษฐกิจที่มีต่อวิวัฒนาการการค้ากับต่างประเทศ
4. เพื่อศึกษาถึงการเก็บภาษีอากรและระบบเจ้าภาษีอากรผูกขาดที่มีต่อสังคมเกษตรกรรมไทย

ความสำคัญและประโยชน์ของการวิจัย

1. ได้เข้าใจถึงชีวิตในสังคมอยุธยาจนถึงต้นรัตนโกสินทร์ในเรื่องการเมืองการปกครอง เรื่องสังคม โดยระบบไพร่และเรื่องเศรษฐกิจโดยฝ่ายปกครอง
2. ได้เห็นความสำคัญของระบบผูกขาดทางการค้าโดยระบบพระคลังสินค้าในสมัยอยุธยาจนถึงรัชกาลที่ 4 พ.ศ. 2398
3. ได้เข้าใจถึงวิวัฒนาการจากการค้ากับต่างประเทศตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงรัชกาลที่ 4 พ.ศ. 2398

4. ได้เข้าใจถึงวิธีเก็บผลประโยชน์ของแผ่นดินจากการเก็บภาษีอากรมาเป็นระบบเจ้าภาษีนาขายอากรผูกขาดในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงรัชกาลที่ 5

สมมติฐานในการวิจัย

ในการศึกษาค้นคว้านี้ได้ตั้งสมมติฐานไว้ ดังนี้

1. พื้นฐานเศรษฐกิจอยุธยาอยู่ที่การเกษตรกรรมและการประกอบกิจการค้าทั้งภายในและการค้ากับต่างประเทศ สภาพสังคมซึ่งอยู่ในระบบศักดินาชนชั้นปกครองสามารถหาผลประโยชน์จากชนชั้นผู้ถูกปกครองคือไพร่และทาสได้
2. พระคลังสินค้าเปรียบเสมือนองค์กรของรัฐบาลที่จัดตั้งขึ้นเพื่อควบคุมการค้าทั้งขาเข้าและขาออก โดยดำเนินการค้าขายเองด้วยวิธีผูกขาดการค้าและเอากำไรเป็นของหลวง รายได้จากพระคลังสินค้านั้นนับว่าเป็นรายได้ที่สำคัญของรัฐ
3. ระบบการค้าโดยพระคลังสินค้าทำให้รัฐบาลสามารถเข้าควบคุมกิจการค้ากับต่างประเทศได้อย่างใกล้ชิด เป็นการป้องกันไม่ให้พ่อค้าชาติใดชาติหนึ่งเพิ่มพูนอำนาจมากเกินไป ซึ่งจะเป็นการอันตรายต่อเสถียรภาพทางการเมืองและเศรษฐกิจของประเทศ
4. การเก็บภาษีอากรโดยการเปิดโอกาสให้เอกชนประมูลเป็นเจ้าของนั้น ทำให้รัฐบาลมีรายได้มากขึ้น ราษฎรมีความทุกข์ยากลำบากมากขึ้น

ขอบเขตของการวิจัย

ในการทำวิจัยครั้งนี้มุ่งวิจัยในเชิงประวัติศาสตร์เกี่ยวกับระบบผูกขาดทางเศรษฐกิจที่มีต่อสังคมเกษตรกรรมไทยตั้งแต่อยุธยาจนถึงสนธิสัญญาเบาริง พ.ศ. 2398 เหตุการณ์ก่อนหน้าและหลังช่วงเวลานี้จะเลือกสรรเฉพาะส่วนที่มีความสำคัญสัมพันธ์กับเรื่องที่วิจัยเท่านั้น

นิยามศัพท์เฉพาะ

ในการวิจัยครั้งนี้มีศัพท์เฉพาะที่สำคัญดังต่อไปนี้

1. ระบบผูกขาดทางเศรษฐกิจโดยระบบพระคลังสินค้า สมเด็จพระอมรินทราบรมราชินีทรงอริบายเรื่องพระคลังสินค้าไว้ว่า.....

เรื่องคลังสินค้านั้นเกิดแต่ค้าขายกับฝรั่ง ไม่เกี่ยวกับการค้าทางเมืองจีน เมื่อพวกฝรั่งโปรตุเกส ฮอลันดา และอังกฤษมาค้าขายถึงอยุธยา ก็มาตั้งสถานีการค้าที่ริมแม่น้ำข้างในพระนคร การค้าของพวกฝรั่ง ต้องเกี่ยวข้องกับรัฐบาลหลายอย่าง เป็นต้นว่า ถ้าเขาเครื่องคัสตราวุธยุทธภัณฑ์เข้ามาขาย รัฐบาลไม่ยอมขายให้แก่ผู้อื่นนอกจากรัฐบาล แม้สินค้าอย่างอื่นถ้าเป็นของต้องใช้ในราชการก็ต้องขายให้รัฐบาลก่อนผู้อื่น ส่วนสินค้าพื้นเมืองที่ฝรั่งปรารถนาจะซื้อนั้นก็ขึ้นของคิมิราคามาก เช่น ดีบุก งาช้างเป็นของหายาก รัฐบาลเกรงจะหมดเสีย จึงบัญญัติว่าเป็น “สินค้าต้องห้าม” ชาวเมืองจะขายได้แต่แก่รัฐบาล ห้ามมิให้ขายแก่ผู้อื่น เป็นประเพณีที่มีมาแต่ก่อนแล้ว ถึงสินค้าที่มีต้องห้ามมีของบางอย่าง เช่น เขาและหนังงาช้าง เป็นต้น ก็หายากยังไม่เป็นของสินค้าในท้องตลาด พวกฝรั่งก็ต้องขอซื้อสินค้าต้องห้าม และขอให้รัฐบาลช่วยหาสินค้าหายากมาขายแก่ตน การสงเคราะห์ฝรั่งด้วยประการดังกล่าว เป็นทางที่ได้กำไรเป็นประโยชน์แก่รัฐบาลอีกอย่างหนึ่ง ถึงรัชกาลพระเจ้าปราสาททอง จึงขยายการหาผล

ประโยชน์ในทางนั้นให้มีผลยิ่งขึ้น ด้วยการตั้งคลังสินค้าของหลวงให้มีเหมือนอย่างฝรั่ง เป็นที่รวมสินค้าต่าง ๆ เข้ามาขายฝรั่ง และรับเหมาซื้อสินค้าต่างประเทศที่ฝรั่งเอาเข้ามาไว้ในคลังสินค้า สำหรับขายย่อยแก่ชาวเมือง เมื่อตั้งคลังสินค้าแล้วตั้งบัญญัติเพิ่มสินค้าต้องห้ามให้ซื้อขายได้แก่รัฐบาลอีกหลายอย่าง สินค้าที่ฝรั่งเอาเข้ามาขายก็ตั้งบัญญัติสิ่งซึ่งให้ขายแก่รัฐบาลเพิ่มขึ้นอีกหลายอย่าง และต้องให้รัฐบาลได้เลือกซื้อไว้ก่อน ว่าโดยยอรัฐบาลทำการค้าหากำไรขึ้นในกรมพระคลังสินค้าอีกอย่างหนึ่ง มูลของกรมพระคลังมีมาดังนี้¹

พระคลังสินค้ายังได้มีการแต่งเรือสำเภาออกไปค้าขายกับต่างประเทศ ดังปรากฏในประชุมพงศาวดารว่า “สำเภาหลวงไปค้าขายที่เมืองกินตัง ปีหนึ่ง 8 ลำ สินค้ารวมหนักประมาณ 87,000 หาบไปค้าขายที่ไหหลำ เรือขนาดย่อม 40 ลำ สินค้าหนักประมาณ 112,000 หาบ ไปขายที่ปัตตาเวีย 3 ลำ สินค้ารวมหนักประมาณ 22,500 หาบ²

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 พระคลังสินค้านอกจากจะทำการค้าผูกขาดของหลวงและแต่งเรือไปค้าขายต่างประเทศแล้ว ยังเป็นเจ้าจำวนภาษีทำหน้าที่ควบคุมรายได้ด้านภาษีอากรต่าง ๆ ของประเทศ

2. ภาษี สำหรับคำว่า “ภาษี” ที่มีความหมายว่า ผลประโยชน์หรือเงินที่เก็บได้เพียงปรากฏเป็นครั้งแรก ในสมัยรัชกาลที่ 3 เพราะเดิมคำว่าภาษามีได้มีความหมายถึงผลประโยชน์ แต่มีความหมายว่าใหญ่หรือมาก สม-

¹ เกียรติศักดิ์ วงศ์มุกดา, สถานการค้าไทยระหว่าง พ.ศ. 2325 - 2398 (กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2523), หน้า 77.

² Ibid., หน้า 81.

เด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงกล่าวว่า คำว่าภาษีกองจะมาจากคำว่า “ ภูษี ” ซึ่งเป็นภาษาจีน หมายถึงสำนักเจ้าพนักงานเก็บผลประโยชน์แผ่นดิน ซึ่งมีขึ้นเมื่อรัชกาลที่ 3 เมื่อใครประมุขได้ก็ได้อีกว่า “ เจ้าภาษี ” โปรดให้พระคลังสินค้าเป็นเจ้าจำนวนภาษี กรมพระคลังสินค้าจึงได้บังคับบัญชาอากรทำให้หลวงมีผลประโยชน์มากขึ้น

3. **ศักดิ์นา** หมายถึง นาแห่งศักดิ์เป็นการถือเอาศักดิ์ของคนเป็นเกณฑ์แต่อย่างเดียว ทุกคนมีข้อกำหนดศักดิ์นาตามแต่ละบุคคลโดยถือเป็นเครื่องกำหนดสิทธิและหน้าที่ในสังคมของบุคคลอย่างแน่นอน³

4. **ระบบศักดิ์นากับการผูกขาดทางเศรษฐกิจ** สังคมไทยในสมัยโบราณ ที่ดินเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญระบบศักดิ์นาก่อให้เกิดการผูกขาดทางเศรษฐกิจ มุลนายที่มีศักดิ์นาสูงย่อมจะได้รับประโยชน์ในแง่เศรษฐกิจ กล่าวคือ มุลนายมีอำนาจควบคุมไพร่ในสังกัด ไพร่ต้องทำการผลิตในที่ดินของมุลนาย เสาะแสวงหาของมีค่าให้มุลนายซึ่งย่อมแล้วแต่ฝ่ายจะใช้ พระมหากษัตริย์ก็เรียกเก็บผลประโยชน์จากมุลนายอีกต่อหนึ่ง หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือมุลนายมีหน้าที่เก็บผลประโยชน์ของแผ่นดินจากไพร่ทั้งหลาย ในท้องพระคลัง รายได้จากภาษีอากร จังกอบ ส่วย ค่าธรรมเนียม ฤชา และค่าปรับโทษต่าง ๆ ล้วนไปจากแรงงานของไพร่เป็นส่วนใหญ่⁴

วิธีดำเนินการวิจัย

สำหรับวิธีการวิจัยเรื่อง “ ผลกระทบของระบบผูกขาดทางเศรษฐกิจที่มีต่อสังคมเกษตรกรรมไทย : สมัยอยุธยาจนถึงสนธิสัญญาเบาริง พ.ศ. 2398 ” นั้น เพื่อที่จะศึกษาค้นคว้าหาข้อเท็จจริงต่าง ๆ จำเป็นที่จะ

ต้องทำการศึกษาด้านประวัติศาสตร์ (Historical Approach) เพราะจะทำให้ทราบถึงข้อเท็จจริงในเรื่องผลกระทบของระบบผูกขาดทางเศรษฐกิจที่มีต่อสังคมเกษตรกรรมไทยจนถึงสนธิสัญญาเบาริง พ.ศ. 2398 ชัดเจนยิ่งขึ้น เนื่องจากการศึกษาวิจัยเรื่องนี้จำเป็นต้องศึกษาในเชิงประวัติศาสตร์ดังกล่าว การเสนอเรื่องจึงต้องใช้วิธีพรรณนา (description) และวิเคราะห์ประวัติศาสตร์ (Historical Analysis) ประกอบกันไป เพื่อเป็นแนวทางให้ทราบถึงเหตุการณ์ตามลำดับที่เกิดขึ้น

ในการค้นคว้าวิจัยเพื่อเขียนวิจัยเรื่องนี้ ผู้เขียนต้องอาศัยเอกสารและข้อมูลต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก ทั้งที่เป็นเอกสารชั้นต้น (primary source) และเอกสารชั้นที่สอง (secondary sources) ส่วนใหญ่ผู้เขียนได้ใช้เวลาค้นคว้าในห้องสมุดต่าง ๆ อาทิเช่น หอจดหมายเหตุแห่งชาติ หอสมุดแห่งชาติ หอสมุดกลางจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หอสมุดสำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี หอสมุดสำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ หอสมุดสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เป็นต้น นอกจากนั้นยังได้อาศัยข้อมูลจากวิทยานิพนธ์และหนังสือที่เกี่ยวกับระบบผูกขาดทางเศรษฐกิจโดยระบบพระคลังสินค้า ตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงสนธิสัญญาเบาริง พ.ศ. 2398 มาประมวลเขียนรายงานผลการวิจัยเรื่องนี้ออกมาได้ในท้ายที่สุด

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงประวัติศาสตร์เกี่ยวกับผลกระทบของระบบผูกขาดทางเศรษฐกิจโดยระบบพระคลังสินค้านั้นมีผลกระทบต่อสังคมเกษตรกรรมไทยมากน้อยแค่ไหน ในการศึกษาครั้งนี้ได้ตั้งสมมติฐานไว้ดังนี้

³ ณรงค์ พ่วงพิศ, ประวัติศาสตร์การปกครองและการเมืองไทย. (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2523), หน้า 1.

⁴ Ibid., หน้า 3.

- ตอนที่ 1 พื้นฐานเศรษฐกิจอยุธยาอยู่ที่การเกษตร-กรรมและการประกอบกิจการค้าทั้งภายในและการค้ากับต่างประเทศ สภาพสังคมซึ่งอยู่ในระบบศักดินา ชนชั้นปกครองสามารถหาผลประโยชน์จากชนชั้นผู้ถูกปกครองคือไพร่และทาสได้
- ตอนที่ 2 พระคลังสินค้าเปรียบเสมือนองค์กรของรัฐบาลที่จัดตั้งขึ้นเพื่อควบคุมการค้าทั้งขาออกและขาเข้า โดยดำเนินการค้าขายเองด้วยวิธีผูกขาดทางการค้าและเอากำไรเป็นของหลวง รายได้จากพระคลังสินค้านี้นับว่าเป็นรายได้ที่สำคัญของรัฐ
- ตอนที่ 3 ระบบการค้าโดยพระคลังสินค้า ทำให้รัฐบาลสามารถควบคุมกิจการต่างประเทศได้อย่างใกล้ชิด เป็นการป้องกันไม่ให้พ่อค้าชาติใดชาติหนึ่งเพิ่มพูนอำนาจมากเกินไป ซึ่งจะเป็นอันตรายต่อเสถียรภาพทางการเมืองและเศรษฐกิจของประเทศ
- ตอนที่ 4 การเก็บภาษีอากรโดยการเปิดโอกาสให้เอกชนประมูลเป็นเจ้าของนั้น ทำให้รัฐบาลมีรายได้มากขึ้น ราษฎรมีความทุกข์ยากลำบากมากขึ้น

ผลการวิจัย

ตอนที่ 1 ระบบศักดินาที่มีต่อสังคมเกษตรกรรมไทย

ผลการศึกษาพบว่า ทำเนียบศักดินาข้าราชการฝ่ายทหารพลเรือนตั้งแต่เมื่อปีจอ พุทธศักราช 1908 ใน

รัชสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ โดยกฎหมายศักดินา กำหนดให้ผู้มียศชั้นใดควรมีนาได้เท่าใด เนื่องจากคนทำราชการไม่ได้เบี้ยหวัดเงินเดือน⁵ สภาพสังคมซึ่งอยู่ในระบบศักดินา ชนชั้นปกครองสามารถหาผลประโยชน์จากชนชั้นผู้ถูกปกครอง คือไพร่และทาสได้ ไพร่นำผลดีแก่ฝ่ายผู้ปกครองในแง่ของการไม่ต้องจ่ายทรัพย์สินมาก พวกเลกสมในระหว่างเข้าเวรอยู่ต้องมีทุนรอนของตนเอง มุลนายไม่ต้องเลี้ยงเรื่องอาหารการกินเป็นภาระของครอบครัวที่ต้องส่งเสียนามาให้และเพื่อเผื่อให้เจ้านายบ้างตามนิสัยคนไทย ฉะนั้นมุลนายจึงมีกินมีใช้ตลอด เลกสมยังต้องทำงานสร้างผลผลิตให้มุลนาย พระมหากษัตริย์ไม่ต้องเสียเงินเดือนข้าราชการให้พวกเจ้านาย ข้าราชการ เมื่อว่าถึงการรับราชการซึ่งเป็นสิ่งที่พลเมืองพึงรับใช้บ้านเมือง มุลนายก็ไม่เดือดร้อนเพราะไพร่หาเลี้ยงให้ ยิ่งในส่วนภูมิภาคภาษีอากรที่ควรส่งให้ราชธานีทั้งหมดบางส่วนถูกยักยอกจากบรรดาข้าราชการที่เกี่ยวข้อง อีกเรื่องหนึ่งคือพวกไพร่ส่วยที่นำสิ่งของมาแทนการรับราชการด้วยแรงงาน⁶ รัฐได้นำเอาส่วยที่ได้จากไพร่ส่วนหนึ่งมาเป็นสินค้าออก วิธีการนี้ทำให้รัฐได้ผลประโยชน์เต็มที่โดยไม่ต้องลงทุน แม้จะมีการซื้อหาเพิ่มเติมบ้าง แต่ก็เป็นจำนวนน้อย การที่ขุนนางจะแสวงหาผลประโยชน์จากการค้ากับต่างประเทศหรือควบคุมจำนวนไพร่ได้สะดวกหรือไม่เพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับนโยบายของพระมหากษัตริย์แต่ละพระองค์ว่าจะกวดขันการแสวงหาผลประโยชน์ของมุลนายมากหรือน้อย รัฐใช้กรรมวิธีแปลงไพร่ของมุลนายมาเป็นทหารหลวงขึ้นอยู่กับรัฐโดยตรงในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว นโยบายของพระองค์เริ่มใช้

⁵ พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา. บริษัท ตั้งทงฮวด จำกัดฯ พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานบรรจศพ คุณพ่อไต้ลัง พรประภา ณ สุสานศรีราชา ชลบุรี วันที่ 4 กันยายน 2511, หน้า 267.

⁶ คำให้การชาวกรุงเก่า : คำให้การขุนหลวงหาวัดและพระราชพงศาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวงประจักษ์อุทัยรัตน์ (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2515), หน้า 276.

ในปี พ.ศ. 2424 และวิวัฒนาการมาเป็นพระราชบัญญัติ
ลักษณะเกณฑ์ทหาร พ.ศ. 2448

ตอนที่ 2 ระบบผูกขาดทางเศรษฐกิจโดยระบบ พระคลังสินค้า

ผลการศึกษาพบว่า พระคลังสินค้านี้มีบทบาทอย่าง
เด่นชัดในการควบคุมและดำเนินการค้าทั้งภายในและ
ภายนอกราชอาณาจักรในสมัยอยุธยาตอนกลางระหว่าง
พ.ศ. 2173 – 2231 ในปลายสมัยอยุธยา ระหว่าง พ.ศ.
2231 – 2310 พระคลังสินค้าไม่มีบทบาทเท่าใดนัก
การค้าต่างประเทศอยู่ในอำนาจของขุนนางโดยรวมมือ
กับพ่อค้าจีน ซึ่งเป็นเรื่องของการค้าเอกชนมากกว่า
บทบาทพระคลังสินค้า

ลักษณะการตั้งพระคลังสินค้าเพื่อหาประโยชน์
จากกำไรในการค้านี้คงเป็นเพราะเมื่อชาวต่างประเทศ
เข้ามาค้าขายเป็นครั้งแรก ไม่มีใครซื้อขายด้วยจึงพอใจ
จะค้าขายกับรัฐบาลและบางชาติยังได้รับพระราชทาน
เอกสิทธิ์ในการซื้อหาสินค้าบางประการได้แต่ผู้เดียว
และพ่อค้าต่างชาติมักจะนำมาถวายให้พระเจ้าแผ่นดิน
ทรงทอดพระเนตรก่อนเพื่อทรงซื้อไว้ตามความพอพระ
ทัย จนภายหลังเกิดเป็นธรรมเนียมขึ้นว่า สินค้าที่
พวกพ่อค้าต่างชาตินำมาเข้ามานี้จะไปขายให้ผู้ใดก่อนไม่
ได้ ต้องนำมาให้พระเจ้าแผ่นดินทรงเลือกก่อน⁷ กล่าว
ได้ว่ารัฐผูกขาดอาวश्यकภัณฑ์ และของจำเป็นต้องใช้
ในราชการ อีกชนิดหนึ่งเป็นของที่ทางราชการพิจารณา
เห็นว่าจะขายเอากำไรได้ซื้อไว้ขายต่อไป เหลือของที่
ทางราชการไม่ต้องการจริง ๆ จึงอนุญาตให้ขายแก่บุคคล
ในชั้นต้นไทยยังไม่ได้ตั้งพระคลังสินค้าขึ้นมา จนมาถึง
รัชกาลพระเจ้าปราสาททอง (พ.ศ. 2173 – 2198)

จึงได้ตั้งคลังสินค้าของรัฐบาลขึ้นเอง⁸ ลักษณะการค้า
ขายตามแบบพระคลังสินค้าที่ไทยตั้งขึ้นเป็นลักษณะ
เฉพาะซึ่งให้ประโยชน์ในการเพิ่มพูนรายได้ เนื่องจาก
เก็บภาษีได้น้อย จึงต้องค้าขายหาผลประโยชน์มาบำรุง
ประเทศให้มาก การตั้งพระคลังสินค้าในสมัยอยุธยาตั้ง
ขึ้นเหมาะสมกับสมัย แต่ครั้นถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์
พ่อค้าเข้ามาค้าขายมากขึ้น ทำให้การค้าเจริญขึ้น เมื่อ
การค้าขายดีความเป็นของพระคลังสินค้าก็หมดไป
แต่ในสมัยต้นรัตนโกสินทร์รัฐบาลยังคงถือแบบแผน
ธรรมเนียมการค้าอย่างเดิม พระคลังสินค้าจึงยังคงมีอยู่
และมีเรือยมาจนเซอร์ จอห์น เบาริง เข้ามาทำสัญญา
ทางไมตรีและพาณิชย์ในปี พ.ศ. 2398 เมื่อไทยได้ทำ
สัญญากับอังกฤษและกับประเทศต่าง ๆ ในยุโรปแล้ว
การค้าของพระคลังสินค้าจึงล้มเลิกไป

ตอนที่ 3 ระบบผูกขาดทางเศรษฐกิจที่มีผลต่อ วิวัฒนาการการค้ากับต่างประเทศ

ผลการศึกษาพบว่า พระมหากษัตริย์มีรายได้
2 ทางคือ จากภาษีอากรซึ่งเก็บได้จำนวนไม่พอใช้จ่าย
พระมหากษัตริย์จึงดำเนินการค้าทางเรืออันนำมาซึ่งรายได้
ได้อย่างมาก⁹ พระมหากษัตริย์ทรงนำรายได้จากการค้า
ทางเรือมาทำนุบำรุงประเทศโดยเฉพาะทางด้านเศรษฐกิจ
และสังคม ในบางครั้งถ้าการค้าต่างประเทศดี พระ
คลังสินค้าก็ต้องการช่วยเหลือของมากขึ้น ไพร่อาจต้องถูก
เกณฑ์ช่วยมากขึ้นก็ได้ ขณะเดียวกันไพร่ก็อาจขาย
สินค้าที่มีใช้ของต้องห้ามให้กับพระคลังสินค้าในราคา
ที่พระคลังสินค้านำกำหนดได้มากขึ้นด้วยก็ได้ ข้อสำคัญ
อยู่ที่รายได้จากการค้าของพระคลังสินค้าอาจไม่กลับคืน
มาสู่ประชาชนในรูปการให้บริการของรัฐต่อประชาชน

⁷ นันทนา วรเนติวงศ์, “การค้าในสมัยอยุธยา”, *ศิลปากร*, 19, 1 (2519), หน้า 69.

⁸ วิจิตรวาทการ (พลตรีหลวง), *วิจิตรสาร* เล่ม 2 (กรุงเทพฯ : มงคลการพิมพ์, 2508), หน้า 172.

⁹ พรพณี อวนสกุล, “ระบบผูกขาดทางเศรษฐกิจสมัยอยุธยา”, *วารสารธรรมศาสตร์* 4, 3 (กุมภาพันธ์ – พฤษภาคม 2518), หน้า 237.

ดังเช่นปัจจุบันมากกว่า ในปลายสมัยรัชกาลที่ 3 การแต่งเรือสำเภาทั้งที่เป็นสำเภาและกำปั่นได้เริ่มลดน้อยลง เนื่องจากมีการตั้งภาษีอากรขึ้นหลายอย่าง ซึ่งเป็นรายได้ที่แน่นอนกว่าการส่งเรือไปขาย การค้าทางเรือของหลวงต้องลดและล้มเลิกไปหลังจากรัฐบาลไทยได้ทำสนธิสัญญาเบาริงใน พ.ศ. 2398 ทั้งนี้เพราะสนธิสัญญาดังกล่าวทำให้ต้องยกเลิกระบบพระคลังสินค้าอย่างเด็ดขาด เลิกธรรมเนียมสินค้าขาเข้า สินค้าออกและเลิกระบบสินค้าต้องห้าม

ไทยได้ส่งเครื่องราชบรรณาการไปถวายกษัตริย์จีนมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย เท่ากันเป็นการผูกไมตรีทางการทูตแล้ว รัฐบาลยังได้รับอนุญาตให้มีสิทธิซื้อขายสินค้าและได้รับสิทธิพิเศษต่าง ๆ เช่น ไม่ต้องเสียภาษีพ่อค้าที่ไปจากไทยจะได้รับความคุ้มครองและอำนวยความสะดวกจากจีนด้วย ในสมัยอยุธยาการค้าทางเรือมีความสำคัญและเจริญรุ่งเรืองมากขึ้นโดยลำดับ ประเทศที่ไทยทำการติดต่อค้าขายด้วยมากที่สุดยังคงเป็นประเทศจีนตามระบบบรรณาการ ซึ่งเป็นการค้าอย่างเป็นทางการ เมื่อรัฐบาลไทยทำหนังสือสัญญาพระราชไมตรีกับประเทศทางตะวันตกมาตั้งแต่ พ.ศ. 2398 แล้ว พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริว่า ถ้าหากว่าจะส่งเครื่องราชบรรณาการไปถวายกษัตริย์จีนตามประเพณี ก็เท่ากับยอมรับว่าเมืองไทยเป็นเมืองขึ้นของจีน ซึ่งเป็นการเสียหายแก่ชื่อเสียงของเมืองไทย และจะเป็นเหตุให้ประเทศตะวันตกสิ้นความนับถือเมืองไทย พระองค์จึงออกประกาศล้มเลิกประเพณีส่งบรรณาการถวายกษัตริย์จีนทุก ๆ สามปี อย่างเด็ดขาด¹⁰ ในรัชกาลที่ 5 ทางจีนได้ส่งหนังสือมาทวงเครื่องราชบรรณาการจากไทยอีก ทางไทยได้มีการประ-

ชุมปรึกษาหารือกันในเรื่องนี้เป็นการใหญ่ในที่ประชุมรัฐมนตรีสภา (เคา์ซิลออฟสเตตส์) ในครั้งนั้น ในที่สุดก็ลงมติให้เลิกส่งเครื่องราชบรรณาการไปยังจีนโดยเด็ดขาด

ตอนที่ 4 การเก็บภาษีอากรและระบบเจ้าภาษีอากรผูกขาด

ผลการศึกษาพบว่า ภาษีในประเทศไทยในสมัยอยุธยาและสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นเป็นภาษีทางอ้อม ไม่มีภาษีรายได้และภาษีทรัพย์สิน เจ้าขุนนาง พ่อค้ายุโรป พ่อค้าจีนจึงถูกเก็บภาษีน้อยมาก แต่ชาวบ้านไทยถูกเก็บภาษีหนักที่สุด แม้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งมีผลผลิตส่วนเกินน้อย ชาวบ้านก็ยังคงต้องเสียภาษี (ส่วนหรือเงินค่าราชการ) และภาษีที่ดิน (หางข้าว) ระบบภาษีเช่นนี้เป็นการถ่ายเทเงินจากชนชั้นต่ำไปสู่ชนชั้นสูง แล้วถูกบริโศที่ระดับสูงไม่มีการแจกจ่ายกลับมาที่เศรษฐกิจชนบท ราษฎรเมื่อได้รับความเดือดร้อนจากการเก็บภาษี แรงจูงใจในการผลิตก็ย่อมลดลงและมีผลให้สินค้าและบริการในกระแสเศรษฐกิจลดลง ซึ่งมีผลสะท้อนต่อระบบเศรษฐกิจและสังคมอย่างทั่วถึง ราษฎรถูกขูดรีดหนัก ๆ ก็ทำการประท้วงด้วยการหยุดทำการผลิต เพราะหมดแรงจูงใจ นอกจากนั้นภาษีอากรที่ดึงดูดมาจากประชาชนก็มีได้นำมาใช้จ่ายเพื่อสวัสดิการทางสังคม ผลประโยชน์จากภาษีจะเป็นสินค้า เงินทองถูกใช้จ่ายหมุนเวียนกันอยู่ในหมู่ชนชั้นสูงอันมี กษัตริย์ ขุนนาง และชาวต่างชาติเป็นส่วนใหญ่¹¹ และในสมัยรัชกาลที่ 3 ได้ฟื้นฟูวิธีการผูกขาดภาษีอากรขึ้นใช้อย่างเข้มแข็ง และมีการเสนอแนะและประมูลภาษี ผู้ใดเสนอจำนวนเงินสูงสุดก็จะได้เป็น “ เจ้าภาษี ” ซึ่งส่วน

¹⁰ ทิพากรวงศ์ (เจ้าพระยา), พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ (พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพฯ : องค์การการค้าของกรุงสภา, 2511), หน้า 45.

¹¹ ญาดา ประภาพันธุ์, ระบบเจ้าภาษีนาอกรสมัยกรุงเก่า ยุคต้น (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทฉบับจิต คณะอักษรศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2515), หน้า 130.

ใหญ่เป็นชาวจีนที่อยู่ในประเทศไทยเป็นผู้จัดเก็บภาษีอากรจากราษฎร โดยตรง นอกจากนั้นภาษีอากรบางส่วนที่เก็บเกินจำนวนหรือที่ไม่ยอมส่งหลวงนั้นบรรดาจีนเจ้าภาษีก็นำส่งกลับไปเมืองจีน จากสภาพของระบบภาษีอากรที่ทำให้สิทธิชาวต่างชาติมาควบคุมการคลังมีการทุจริต ขักขยอกเงินหลวง ข้าราชการทุจริตฯ ซึ่งเป็นสภาพที่ไม่น่าพึงพอใจ จึงทำให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทำการปฏิรูประบบภาษีอากรเสียใหม่ ด้วยการตั้งหอรัษฎากรพิพัฒน์เป็นศูนย์กลางการเก็บภาษี และมีการออกพระราชบัญญัติเกี่ยวกับการเก็บภาษีอากร ทรงตั้งเจ้านายควบคุมภาษีอากรให้รัดกุมขึ้น ภาษีใดที่เป็นอุปสรรคต่อกิจกรรมทางเศรษฐกิจก็ทรงให้ยกเลิกไปเสียเช่นภาษีผ่านด่าน¹² และในที่สุดภาษีก็นับยกเลิกเมื่อปี พ.ศ. 2462 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ข้อเสนอแนะ

1. จากการที่ผู้วิจัยได้เสนอเรื่อง “ผลกระทบของระบบผูกขาดทางเศรษฐกิจที่มีต่อสังคมเกษตรกรรมไทย : ตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงสนธิสัญญาเบาริง พ.ศ. 2398 ” เป็นหัวข้อในการทำวิจัย โดยในตอนแรกที่คิดทำเรื่องนี้ก็เพียงตระหนักว่าเป็นเรื่องที่ทำได้ไม่ยากนัก แต่จากการที่ผู้วิจัยเสนอเรื่องที่มีขอบข่ายกว้างเกินไปสมัยอยุธยา – พ.ศ. 2398 กินเวลาถึง 500 ปีเศษ ๆ หรือประมาณ 5 ศตวรรษ ครอบคลุมเนื้อหามากมาย ประกอบกับการวิจัยเรื่องนี้จำเป็นต้องศึกษาทั้งในเรื่องระบบผูกขาดทางเศรษฐกิจ โดยระบบพระคลังสินค้า และระบบศักดินาที่มีผลกระทบต่อกันและกัน จึงทำให้ผู้วิจัยต้องดำเนินการค้นคว้าหาเอกสารอย่างมากมาย แล้วจึงนำมาเรียบเรียงเขียนวิจัยในเรื่องนี้ออกมาอย่าง

ยากลำบากมาก

2. ความเข้าใจเกี่ยวกับระบบศักดินายังไม่รอบด้านพอ ไม่อาจชี้ให้เห็นความสัมพันธ์ของระบบศักดินาต่อสังคมเกษตรกรรมไทยได้อย่างชัดเจน

3. ระบบผูกขาดทางเศรษฐกิจโดยพระคลังสินค้า ผิดพลาดด้านข้อมูลยังยึดข้อมูลเก่าอยู่

4. ระบบผูกขาดทางเศรษฐกิจมีผลต่อวิวัฒนาการการค้าต่างประเทศ ผู้วิจัยยังไม่อาจชี้ชัดจนได้ตรงประเด็นตามหัวข้อนี้

5. ผู้วิจัยยังไม่อาจอธิบายถึงพื้นฐานของการเกิดระบบการเก็บภาษีอากร และระบบเจ้าภาษีอากรผูกขาดได้ จึงทำให้น่าสนใจในลักษณะที่มองอดีตด้วยสายตาดำเนินจนเกินไป

เอกสารอ้างอิง

- เกียรติศักดิ์ วงศ์มุกดา. 2523. *สถานะการค้าไทยระหว่าง พ.ศ. 2325 - 2398*. กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- คำให้การชาวกรุงเก่า : คำให้การขุนหลวงหาวัดและพระราชพงสาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์. 2518. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์คลังวิทยา.
- “จดหมายเหตุระยะทางราชทูตลังกาเข้ามาขอพระสงฆ์สยาม : ทูตลังกาพรรณนาถึงตลาดในกรุง.” (ใน) *จดหมายเหตุระหว่างราชทูตลังกาและสยามครั้งกรุงศรีอยุธยา*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร. พิมพ์แจกในงานฉาปนกิจศพนางเอม พุททะมาน เมื่อวันที่ 8 มีนาคม 2473.
- เฉลิม อยู่เวียงชัย. 2514. *เอกสารการนิเทศการศึกษา*. กรุงเทพฯ : องค์การค้าของคุรุสภา.

¹² กฎหมายสำหรับเจ้าพนักงาน หอรัษฎากรพิพัฒน์, *หนังสือสมุดไทยดำ* เลขที่ 1621 หอสมุดแห่งชาติ แผนกเอกสารโบราณ ได้มาจากกรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 7 กรกฎาคม 2482 *จดหมายเหตุ ร. 5*.

- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. “วิวัฒนาการระบบเศรษฐกิจไทย.”
อักษรศาสตร์ปริทัศน์ 1, 9 (กุมภาพันธ์ 2517)
44.
- ชูสิทธิ์ ชูชาติ. “การผลิตเพื่อเลี้ยงสัตว์ในสังคมศักดินา.”
วารสารสังคมศาสตร์ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
5, 1 (เมษายน - กันยายน 2524) 377.
- ญาดา ประภาพันธุ์. 2518. ระบบเจ้าภีษัยอากรสมัย
กรุงเทพฯ ยุคต้น. กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ณรงค์ พ่วงพิศ. 2523. ประวัติศาสตร์การปกครองและ
การเมืองไทย. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรี-
นครินทรวิโรฒ.
- ดำรงราชานุภาพ. สมเด็จพระบรมราชา. 2511. พระราช
พงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 2. พิมพ์
ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ : บุญส่งการพิมพ์.
- เดอ ลา ลูแบร์. 2510. ราชอาณาจักรสยาม : จดหมายเหตุ
ลาอูแบร์ฉบับสมบูรณ์. แปลโดย สันต์ ท. โกมล-
บุตร. พระนคร : สำนักพิมพ์ก้าวหน้า.
- ตรี อมาตยกุล. “ประวัติศาสตร์ไทยสมัยสุโขทัยบท
ที่ 2 : วิชาการปกครอง” แดงงานประวัติ-
ศาสตร์ เอกสารโบราณคดี 3, 3 (กันยายน 2512)
41.
- ติรณ ไ้วศิริมณี. 2525. เศรษฐกิจไทย : การเปลี่ยนแปลง
และการพัฒนา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เทพประ-
ทานพร.
- ทิพากรวงศ์ เจ้าพระยา. 2521. พระราชพงศาวดารกรุง
รัตนโกสินทร์. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : องค์การ
คำของคุรุสภา.
- นันทา วรเนติวงศ์. “การค้าในสมัยอยุธยา.” ศิลปการ
19, 1 (2518) 69.
- นันทิยา สว่างวุฒิธรรม. 2524. การควบคุมกำลังคน
สมัยรัตนโกสินทร์ก่อนการเกณฑ์ทหาร : พ.ศ.
2325 - 2488. กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาล-
งกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์, บรรณาธิการ. 2522. ศรีรวมเทพนคร :
รวมความเรื่องเกี่ยวกับประวัติศาสตร์อยุธยาตอน
ต้น. กรุงเทพฯ. (n.p.)
- บุญรอด แก้วกันหา. 2530. การเก็บส่วยในสมัยรัตน-
โกสินทร์ตอนต้น : พ.ศ. 2315 - 2411. กรุงเทพฯ :
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บุผา ทุมมานนท์. 2519. ประวัติศาสตร์ไทย. กรุงเทพฯ :
สุทธินสารการพิมพ์.
- ปาริชาติ วิลารรรถ. 2528. การค้าของป่าในประวัติ-
ศาสตร์อยุธยา : พ.ศ. 1893 - 2310. กรุงเทพฯ :
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ผ่องพันธุ์ สุภัทรพันธุ์. 2511. การศึกษาทางประวัติ-
ศาสตร์เกี่ยวกับเรื่องพระคลังสินค้า. กรุงเทพฯ :
บัณฑิตวิทยาลัย.
- พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา. บริษัทตั้ง-
ท่งฮวด จำกัด และลูกหลานหลานในตระกูลพร-
ประภา พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานบรรจุศพคุณพ่อ
ไต้ลัง พรประภา ณ สุสานศรีราชา ชลบุรี วันที่
4 กันยายน 2511.
- พรรณี อวนสกุล. “ระบบผูกขาดทางเศรษฐกิจสมัย
อยุธยา.” วารสารธรรมศาสตร์. 4, 3 (กุมภาพันธ์ - พฤษภาคม 2518) 23 - 37.
- ไพฑูรย์ สายสว่าง. 2516. “แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจ
อยุธยา” (ใน) เศรษฐกิจสมัยอยุธยา : พ.ศ.
1893 - 2310. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ทิณณเศ.
- ไพโรจน์ โพธิ์ไทร. 2517. สารานุกรมประวัติศาสตร์
ไทย. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สหมิตรศึกษา.
- ภารดี มหาคันธ. 2524. รัตนโกสินทร์ยุคปรับปรุงประเทศ.
บางแสน : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
(เอกสารโรเนียวเขียนเล่ม)
- มานพ ถาวรวัฒน์สกุล. 2530. ขุนนางกับความเปลี่ยน
แปลงทางการเมืองและการปกครองในสมัยอยุธยา.
กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหา-
วิทยาลัย.

มงเชญอร์ ปาลเลกัวซ์. *เล่าเรื่องเมืองสยาม*. แปลโดย
สันต์ ท. โกมลบุตร. พิมพ์ที่กรุงปารีส พ.ศ.
2397. หน้า 290.

“เรื่องกรุงเก่า” (ใน) *ประชุมพงศาวดาร เล่ม 37*.
2512. กรุงเทพฯ : องค์การค้าของคุรุสภา. 120.

“เรื่องทูตฝรั่งเศสกับกรุงรัตนโกสินทร์.” (ใน) *ประชุม
พงศาวดาร เล่ม 38*. 2512. กรุงเทพฯ : องค์การค้า
ของคุรุสภา, 222 – 224.

วรารักษ์ ทินานนท์. 2522. *การค้าสำเภาของไทยสมัย
รัตนโกสินทร์ตอนต้น*. กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วิจิตรวาทการ. พลตรี หลวง. 2508. *วิจิตรสาร เล่ม 2*.
กรุงเทพฯ : มงคลการพิมพ์.

วงเดือน นาราสัจจ์. 2519. *การดำเนินนโยบายต่าง-
ประเทศของไทยต่อมหาอำนาจตะวันตกในรัชสมัย
พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2367 -
2394*. กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลง-
กรณ์มหาวิทยาลัย.

เสถียร สุกโสภณ. 2522. *ประวัติศาสตร์ไทยฉบับ
พัฒนาการ*. กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์.

สังข์ พัดโนทัย. 2516. *พระเจ้าปราสาททอง* : กรุงเทพฯ :
องค์การค้าคุรุสภา.

สวัสดิ์ ขวนเขย. 2512. *ประมวลภาพประวัติศาสตร์
ชาติไทย*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ยูไนเต็ดโปรดักชั่น.

สายชล วรณรัตน์. “เศรษฐกิจและสังคมไทยในสมัย
ปลายอยุธยา.” *วารสารธรรมศาสตร์* 11, 3
(กันยายน 2525) 28 – 25.

สมเกียรติ วันทะนะ. “วิวัฒนาการชนชั้นกรรมกรไทย
สองร้อยปี.” *วารสารธรรมศาสตร์* 11, 1
(มีนาคม 2525) 142.

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. “ยกทัพเข้าวสาให้เรือสำเภา.
จีน.” *สมุดไทยคำขุดกระทรวงการต่างประเทศ*
กต (ล) 1 จีน เล่ม 1 จ.ศ. 1172 – 1249.
44.

_____. “สารตราว่าด้วยประกาศพระราช-
บัญญัติตั้งเจ้าภาษีฝิ่น”. ร. 4 *เอกสารเขียนเล่ม
กรมพระกลาโหม* (กท) จ.ศ. 1213 เล่ม 1
(microfilm). 2 – 10.

_____. เอกสารส่วนพระองค์สมเด็จพระยา
ดำรงราชานุภาพ. ส.บ. 2.31/16 เรื่อง “เงินตรา
สยาม ”

_____. “ประกาศเรื่องเลิก – ไพเราะหลวง จ.ศ.
1243.” ร. 5 *สารบาญสมุดพิเศษ* เล่ม 20 (mi-
crofilm), 487 – 490.

_____. “สนธิสัญญาระหว่างพระเจ้ากรุงสยาม
กับฮอลแลนด์คอมปานี (บริษัทอินเดียตะวันออก
แห่งดัตช์) วันที่ 26 สิงหาคม พ.ศ. 2207 (ค.ศ.
1664) : เรื่องการค้า.” *รล - สัญญา* เล่ม 1
ร.ศ. 1026 – 1185 (microfilm). 1 – 8.

_____. “แผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธ-
เลิศหล้านภาลัย : ส่งเครื่องราชบรรณาการถวาย
กรมเจ้าเกียจและพระเจ้าเกียจส่งเครื่องราช
บรรณาการ ตอบ.” *กระดาศา ขุดกระทรวง
การต่างประเทศ* กต (ล) 1 จีน เล่ม จ.ศ. 1172 –
1249. 2 – 9.

_____. “อ้างว่าไทยเป็นประเทศราชจีนมา
200 ปี ถึง สมัยฮั่วฮองฮองเต้ให้จี้มก้อง.” *สมุด
ไทยคำ. ขุดกระทรวงการต่างประเทศ* กต (ล)
1 จีน จ.ศ. 1246 “ 1249. 214 ” 220.

_____. “พระราชสาส์นพระเจ้ากรุงเวียดนาม
เรื่องสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวเสกให้สมเด็จพระ
เจ้าลูกยาเธอเป็นกรมพระราชวังบวร : แต่งตั้งให้
ราชทูตอุปทูตว่าทูตพระราชสาส์นคุมเครื่องบรร-
ณาการเข้ามาทูลเกล้าถวายสมเด็จพระพุทธเจ้า
อยู่หัวและถวายกรมพระราชวังบวรฯ.” *กระ-
ดาศา ขุดกระทรวงการต่างประเทศ* กต (ล)
13 เวียดนาม เล่ม 1 จ.ศ. 1071 (พ.ศ. 2352). 4.

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. “สนธิสัญญาระหว่างฝรั่งเศสกับไทย.” *รต - สัญญา* เล่ม 1 จ.ศ. 1021 ล 1185. (microfilm)

หอสมุดแห่งชาติ. จดหมายเหตุนครราชสีมาที่ 4 จ.ศ. 1213 เรื่องที่ 26 “ไบบอ :เมืองศรีโสภณขอเบิกเลี้ยงกบ ตะปู เหล็กกริ่ง กระดาน ตะไบ สำหรับต่อเรือใช้ในราชการ.” *สมุดไทยคำ* เอกสารโบราณชั้น 4.

_____. จดหมายเหตุนครราชสีมาที่ 4 จ.ศ. 1213 เรื่อง “เมืองสงขลาบอกเข้ามาว่าจีนนำเรือสำเภา มาค้าขายลำหนึ่ง กรมการให้พนักงานวัดปากเรือเก็บค่าธรรมเนียมส่งเข้ามา.” *สมุดไทยคำ* เอกสารโบราณชั้น 4.

_____. จดหมายเหตุนครราชสีมาที่ 4 เล่ม 1 จ.ศ. 1213 - 1214 (พ.ศ. 2394 - 2395) “เรื่องที่ 72 : พระราชบัญญัติให้รับรองทุกข์ของราษฎร.” *สมุดไทยคำ* เอกสารโบราณชั้น 4 รับจากกรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี เมื่อ พ.ศ. 2482.

_____. จดหมายเหตุนครราชสีมาที่ 4 “กฎหมายสำหรับเจ้าพนักงาน : หอรัษฎากรพิพัฒน์.” *สมุดไทยคำ* เลขที่ 1621 เอกสารโบราณชั้น 4 ได้มาจากกรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 7 กรกฎาคม 2482.

_____. จดหมายเหตุนครราชสีมาที่ 4 “สัญญาเซอร์ยอนโบวริงทูตอังกฤษได้มาทำสัญญาทางพระราชไมตรี.” *สมุดไทยคำ* เอกสารโบราณ ได้มาจากกรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 7 กรกฎาคม 2482.

_____. จดหมายเหตุนครราชสีมาที่ 4 จ.ศ. 1217 ชื่อ “สัญญาประเทศไทยกับอังกฤษได้ทำสัญญาใหม่และเพิ่มเติมเก่า.” *สมุดไทยคำ* เอกสารโบราณชั้น 4 ได้มาจากกรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 7 เมษายน พ.ศ. 2482.

หอสมุดแห่งชาติ. จดหมายเหตุนครราชสีมาที่ 4 จ.ศ. 1217 “สัญญาประเทศไทยกับอังกฤษได้ทำสัญญาใหม่และเพิ่มเติมเก่า (ฉบับภาษาอังกฤษ).” *สมุดไทยคำ* เอกสารโบราณชั้น 4.

อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพพันเอกหลวงยุทธสาร-ประสิทธิ์. ราชวงศ์พิเศษ นายกสมาคมสหภาพสงคราม ในพระราชูปถัมภ์ ณ วัดกุฎศัตรีอาราม วันอังคารที่ 18 สิงหาคม 2526.

Ingram James C. 1971. *Economic Change in Thailand 1850 1970*. London : Oxford University Press. p. 176.

Skinner William G. 1957. *Chinese Society in Thailand : An Analytical History*. New - York : Cornell University Press. 14 - 21.